

Het is een stom-vervelend boek, in sappige taal geschreven, een *bête* aaneenschakeling van kamertjes- en bordeelzonden, zalvend aangediend als bewijzen van de verdorvenheid van de 'heren', de jolige Jannen en de ploertige Pieten ⁷⁴), voor wie de huipenklasse alleen het dulden waard was, omdat zij koelies leverde voor die occasionele karweitjes, waarvoor nauwelijks hersens nodig zijn, en daarenboven goedkope prostituées. Wel is het twaalfde hoofdstuk – ternauwernood organisch verbonden met de rest – getiteld 'Een oproerige zaterdagnacht', gewijd aan dat hoogtepunt der De Vletter-onlusten, maar het geeft geen blijk van behoorlijke observatie, laat staan van beschrijvend talent. Toch zou ik het zwakke verdichtsel niet waardeloos willen noemen, want alleen literaire onmacht heeft de schrijver het verwoorden belet van wat hij toch wel vermoedde. Ik voor mij betuig gaarne bijval aan zijn karakteristiek van het oproer als 'de misdaad der uitgestotenen'.

Inderdaad komen wij het dichtst bij de grond der troebelen, indien wij ze zien als een uitspatting van onmaatschappelijken onder gretige bijval van baldadige jongens zonder ander erg dan de klassieke trek van de jeugd naar uitbundig straatvertier. De onmaatschappelijkheid was een probleem, waarmee de overheid decennia lang geen raad heeft geweten. Hier staan wij voor een paradoxaal verloop der sociale geschiedenis. Voor de landen, waarin de industriële revolutie zich vroegtijdig voltrok, betekende zij aanvankelijk vermeerderde sociale ellende en er zou daarom, oppervlakkig gezien, reden zijn om het vredige Nederland gelukkig te prijzen, omdat die revolutie er voorlopig *niet* plaatsgreep. Dit bleek echter op de langere duur het tegendeel van een zegen. In de andere landen sloeg het kwaad in zijn tegendeel om, toen de industriële expansie leidde tot een steeds dringender behoefte aan geschoolde en meer ontwikkelde arbeiders; zo werd de industrialisatie de stimulans tot vergrote volksontwikkeling en tot verhoging van het stoffelijk en cultureel levenspeil. Deze evolutie bleef in Nederland zo lang uit, dat in onze steden de verpaupering aanhield en zelfs verergerde, toen er elders, b.v. in Engeland, al een bescheiden 'halt' aan werd toegeroepen.

Daarvan was het gevolg, dat, toen tussen 1860 en 1870 zich te onzent, in traag tempo nog wel, de industriële revolutie eindelijk ging voltrekken, de ondernemers hun arbeiders niet konden betrekken uit een zo verkommerde bevolkingsgroep en genoodzaakt